

Els orígens de Manresa van lligats amb el seu nom, ja que sovint les primeres dades d'un nucli de població no es refereixen a gaire més que a donar-nos la seva filiació i prou. També ens trobem amb algun problema de sortida, ja que hom pensa en l'existència d'una ciutat romana com a origen de l'actual de Manresa, però l'existència del topònim Bages també fa pensar en una altra ciutat romana, la ciutat citada el segle I d. C. per Ptolomeu, centrada a la Lacetània, amb el nom de *Βακας*. Aleshores dues ciutats, l'una tocant a l'altra no es pot admetre per ningú. Però com que interessava generalment atribuir a Manresa l'honor de gaudir d'un passat romà, es rebutjava la possibilitat que Bages correspongués a la *Bacasis* de Ptolomeu, tot cercant altres llocs que poguessin tenir alguna semblança fonètica. Així, s'ha atribuït a la vila de Bagà o bé a la població de Vacarisses, tot i que cap dels dos topònims no apareix a l'Alta Edat mitjana fent referència a una situació anterior relacionada amb una ciutat o municipi romà. Bagà surt citada com a *Bagazano*, *Bagazanense*, *Bagada* o *Bagadano*, lluny, per tant, de relacionar-se amb *Bacasis*, ja que aquestes *z* o *d* l'aparten totalment; tampoc no apareix mai citada com a ciutat, ni hem trobat cap indicatiu que faci suposar que es tracti de *Bacasis*, a més estaria en el territori del Bergusis, no en els dels Lacetans com la cita Ptolomeu. I sobre Vacarisses, ni el lloc, molt muntanyós, ni cap altre indicatiu permet d'atribuir a aquesta població la ubicació d'una ciutat o municipi romà, per tant creiem que cal cercar-lo en el lloc de *Bages*.

Primerament anem a escatir el topònim *Bages*, i després ja tindrem una

possibilitat eliminada pel de *Manresa*. Partim de la ciutat citada per Ptolomeu en el segle I d.C. en la seva Geografia, que centra en la Lacetània, a la qual dóna el nom de *Βακας* que podem comparar amb topònim *Bages* que durant els segles X-XI es situa en el sector entre els rius Llobregat i Cardener, i va des del Guix fins als termes de Sallent, Castellnou i Callús per les zones sud i nord respectivament. Aquest sector quasi coincideix amb el que hom coneix avui com a Pla de Bages, i que en els segles esmentats era anomenat generalment com a *Campo Bagas*. Al mateix temps hem d'aclarir que no té cap fons de veritat l'atribució del topònim *Bages* a un mas de Sant Joan de Vilatorrada (1).

Per tal de relacionar el Pla de Bages actual i el *Campo Bagas* dels segles X-XI amb la ciutat romana de *Bacasis*, tenim diferents indicis. Primerament trobem una plena concordança lingüística, car si a *Βακας* li treiem el gentilici, tenim que el nom de la ciutat era *Βακας*, i en els segles esmentats apareix en *Bagas* i *Baias* com a formes més generals, i a finals ja trobem la forma actual de *Bages*. Aleshores l'evolució fonètica és ben senzilla, la *k* o *c*, segons estigui escrit en grec o en llatí, passà a la *g* o a la *i* consonàntica. Totes quatre són consonants gluturals, i l'evolució ha estat mol poc i senzilla, sense haver de buscar grans canvis que sovint resulten difícils d'explicar. Després a finals del segle XI la *a* àtona es neutralitza i es converteix en *e*, donant així la grafia actual de *Bages*. Per tant no tenim cap problema fonètic per admetre la possibilitat que el nom de la ciutat romana de *Bacasis* hagi esdevingut el de *Bages*.

En segon lloc tenim el valor

la ciutat que l'havia portat un dia" (3). En resum, afirmem que la ciutat romana de *Bacasis* estava situada en el Pla de Bages, comprenent un àmbit imprecís, si bé el nucli principal estaria en el sector d'entre-ris del Guix als termes de Sallent, Castellnou i Callús. Tots els indicis ho confirmen, sols manca una inscripció per convèncer els més escèptics, però nosaltres no tenim cap dubte que el municipi romà de *Bacasis* estava situat al Pla de Bages, i que Bages deriva del nom de la ciutat. Sols tenim el dubte de si el seu nom té origen en un temple dedicat a Bacus, déu del vi, que seria el patró de la ciutat, per la gran abundor de vinya ja en època romana, que portà a Plini a dir que: "Els vinyers iacetans a Hispània són famosos per la quantitat de vi que se n'obté" (4). A l'època medieval la vinya era una font de riquesa important, es-tenent-se arreu, després en els segles XVII—XVIII i, sobretot, en el XIX no restà serra o pendent sense vinya. Per tant, ben bé podria ser que, malgrat els nostres dubtes, fos cert que el nom de *Bacasis* fos el d'una ciutat romana que tingué per protector a Bacus, déu del vi, a causa de la seva riquesa vitivinícola.

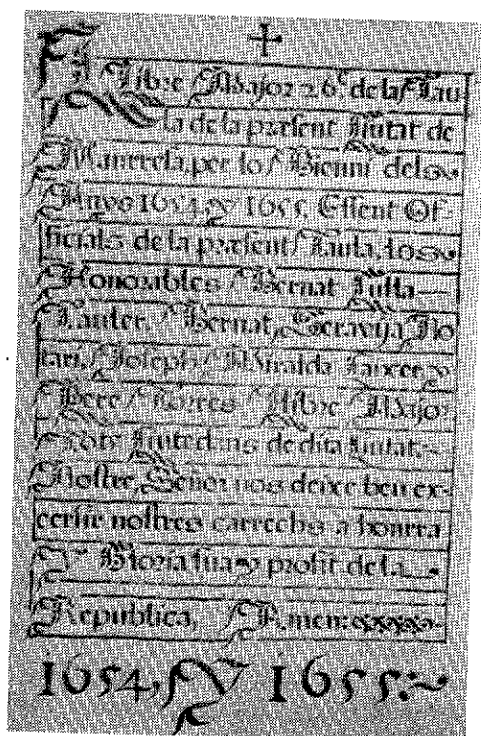
I passant al topònim *Manresa*, ens trobem que el nom emprat pels escrits fins al segle XVIII, en què el llatí desapareix de les escriptures notariales, és el de *Minorisa*. Aquesta grafia ha fet pensar que no fos un topònim llatí, un derivat de *minoris*; aleshores seria la ciutat petita. Però era necessari una ciutat gran, així es creà la hipòtesi de l'existència d'una ciutat romana anomenada *Minorisa-Rubricata*, com a complement d'una altra de coneguda com a *Rubricata*, i que hom situa en el delta del Llobregat, que en aquell temps podria ser a Martorell. Però la llista ni se'n té cap notícia; sols un notari manresà, a principis de segle passat, falsificà un document d'època visigò-

d'aquest nom que sovint completment el topònim Bages, ens referim a la paraula *Campo*. Aquest mot el trobem en altres llocs durant el segle XI i XII. Concretament el 954 tenim la cita d'un *Campo Sagarensi* i un *Campo Barberano* (2). El primer *Campo* es refereix a la zona de Prats del Rei, on s'han trobat varies inscripcions romanes, i en una d'elles es cita un municipi de Segarra (MV-NICIPi SIGARRENS); el segon *Cam-po* correspon a la zona de Barberà, on el mot *Campo* perdurà fins al segle XII, i si bé no es coneix cap inscripció citant el municipi de Barberà en època romana, en canvi en aquesta zona es coneixen moltes vil·les d'aquesta època, la qual cosa fa pensar en alguna organització municipal. Per tant, creiem que el mot *Campo* significa el mateix que *territoria*, el terme municipal d'una ciutat o d'un municipi romà sense estructura urbana, aquest nom perdurà en llocs on no es restaurà la ciutat o municipi, com Bages, Segarra, Barberà, i en altres de repoblació tardana, com Tarragona que, al contrari dels altres, s'ha mantingut fins avui dia, designant la comarca de la ciutat de Tarragona. Així doncs, no hi ha dubte, el *Campo Bages* designava el terme de la ciutat o municipi de *Bacasis*, la qual cosa es veu reafirmada per una gran xarxa de vil·les de tradició romano-visigòtica per tota la zona del Pla i dels seus voltants, ja que no pensem que fos una ciutat amb estructura urbana sinó un municipi rural, amb un temple i un seguit de vil·les disperses pel pla i les valls. Encara tenim una cita que, si bé no la prenem com a determinant, ens fa veure que ja en el segle XI hom considerava que en el lloc de Bages hi havia hagut una ciutat. Aquesta afirmació la trobem en un text que conté una relació de miracles fets per Sant Benet en el seu monestir del Bages, i referint-se al monestir diu: "per la fertilitat dels vinyers li han posat el nom de Bages, en commemoració de

tica on es citava un príncep i uns cònsols, a més d'un bisbe, de la ciutat *Minorisa-Rubricata*; a més seria una gran contradicció anomenar *Minorisa-Rubricata* a una ciutat on pels seus peus passa el riu Cardener.

També un altre aspecte important: les primeres aparicions del topònim no es fan fins a la primera meitat de segle X amb la forma *Menresa*, i sols tenim que la de *Minorisa* apareix dos cops, un el 945 i un altre el 949, i podria encara tractar-se de còpies posteriors de finals de segle X. Després, es pot constatar que a mesura que ens endinsem en la segona meitat de segle X augmenta el nom de *Minorisa*, i disminueix el de *Menresa*, i en el darrer quart de segle X, el primer ja és dominant, si bé el segon no desapareix. En el segle XI la forma llatinitzada de *Minorisa* domina totalment, i el nom indígena de *Menresa* s'utilitza sovint per donar nom a carreteres, relleus geogràfics, edificis i altres referències de caràcter popular, ultra algun cop apareixen les dues formes en un mateix document. Àdhuc tenim uns nuclis de població que han pres el nom de la torre de defensa característica de la de Manresa, així tenim dues poblacions anomenades una La Manresana al municipi de Prats de Rei, i una altra del mateix nom al de Sant Ramon, el primer a la comarca de l'Anoia, i l'altra a la de la Segarra; i encara hom coneix més torres manresanes, una a Linyola i una altra a Juneda, utilitzant el nom indígena no el llatinitzat.

Així, doncs, l'existència d'una ciutat romana anomenada *Bacasis*, tocant a Manresa, i junt amb el fet d'aparèixer primerament la grafia *Menresa* i no la de *Minorisa* permet afirmar que el primer, el de *Menresa*, és el nom original, i d'origen indígena com ja hem avançat, i el segon, *Minorisa*, es tracta d'una llatinització feta a mitjan de segle XI totalment postissa, que no arrelà, emprant-se sols en l'escriptura llatina i prou. Per tant creiem que

Portada del llibre de la Taula de Comuns dipòsits (1654-55).

Menresa és un topònim indígena, ibèric, segurament.

Aleshores, què seria Manresa? el nom d'una muntanya? d'una zona? d'un nucli de població indígena? Aquests dubtes ens els aclareix Titus Livi (26,17,2) en un text identificat per Miquel Cura (5), que sols erra en situar Manresa a l'Ausetània. El text en qüestió parla del desembarcament a Tarragona, l'any 211 a.C., de l'exèrcit del general romà Claudi Neró per atacar els cartaginesos. Tot seguit, baixà cap al riu Ebre, on se li uní un altre exèrcit anterior, i després es dirigí ràpidament cap a l'enemic que el situa tot dient: "Asdrúbal Amílcar tenia el campament a les Muntanyes Negres (el Montseny), a l'Ausetània. Aquest lloc està entre els poblats fortificats d'*Illiturgim* (Mataró), i *Mentissam* (Manresa)". Naturalment des d'Itàlia, on s'havia de llegir la seva obra, l'Ausetània està entre Mataró i Manresa. (6).

Per tant tenim que el nom de *Manresa* o *Menresa* correspon a aquest *oppidum* o poblat fortificat de *Mentis-*

sam, que estava situat sense cap mena de dubte al Puig Cardener, on s'ha pogut constatar la seva existència entre els segles VI a.C. fins al IV d.C. (7).

Si de l'ubicació no en tenim cap mena de dubte, trobem que existeixen altres indrets amb topònims anomenats *Mentissam* o *Illiturgim*, però cap *Ausetanis*, i aquí es troben tots tres junts i concordants: A més, les Muntanyes Negres, referides al Montseny, encaixen molt bé per la seva pissarra que aflora arreu, a més del congost i la boira que surten en el text; tot s'escau a l'Osona.

Resta el problema de l'evolució del nom, com de *Mentissa* es passà a *Manresa*. El canvi de la *i* en *e* no és cap obstacle, en canvi tenim el problema de la *t* que es converteix en *r*, que no essent de la mateixa família, el canvi es fa més difícil, si bé no impossible. Però també podem pensar que no fos un error del copista, ja que la *r* i la *t* en lletra cursiva romana se semblen molt, i a més en un topònim és molt

fàcil que ja fos errat en el mateix original. Qui no s'equivoca d'una lletra en transcriure un topònim d'una llengua estrangera, i qui sap com ho pronunciaven els indígenes. Després tenim la transformació de la *s* sorda en sonora, que tampoc té cap dificultat, i el mateix passa en la darrera evolució, la primera *e* àtona en *a* no té cap inconvenient, és un canvi dels més normals, i com hem vist ja es produí en l'època medieval.

Com a conclusió hem de dir que els dos topònims tractats, el de *Manresa* correspon al nom d'un *oppidum* ibèric citat en un text referent a uns fets ocorreguts el 211 a.C. I el de Bages correspon al terme d'un municipi romà centrat en l'Alta Edat Mitjana en l'actual Pla de Bages, entre els rius Llobregat i Cardener, i el Guix i els termes de Sallent, Castellnou i Callús, si bé en època romana creiem que seria molt més gran, però no tant com l'actual comarca de Bages.

NOTES

- (1) SOLÀ, Fortià: **El monestir de Sant Benet de Bages**. Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Manresa, 1955, p. 20
En el document sols es cita un mas de Bages com a lloc d'ubicació, en realitat és el mas de Les Brucardes a Sant Fruitós de Bages.
- (2) PASQUAL, Jaume: **Sacra Antiquitatis Cataloniae Monumenta** Biblioteca de Catalunya, ms. 795, vol. III, pp. 4-5.
- (3) CERTAIN: **Les Miracles de Saint Benoit**. París, 1818, p. 183.
"... ob fertilitatem vinearum Bacchi nomine inditum, a memorata urbe iter pertrahens unius diei.
- (4) PLINI: **Naturalis Historia**, XIV, 71.
GARCIA BELLIDO: **La España del siglo I de nuestra era**. Espasa-Calpe, Buenos Aires, 1947, p. 166.
- (5) CURA, Miquel: **Sobre els orígens de Manresa**. "Regió 7", 15-V-1979, p. 16.
- (6) El text diu: **Asdrubal Hamilcaris ad Lapides Atros castra habebat in Ausetanis, is locus est inter oppida Illiturgim et Mentissam**.
- (7) CURA, M.; SANMARTÍ, E.: **Sobre els orígens de la ciutat de Manresa: Les ceràmiques gregues de Puig Cardener**. "Faventia" n. 2, Barcelona, 1979. Hipòtesis ja avançades en l'article de la nota anterior.